

II. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ ТА
КРАЇНОЗНАВСТВА

УДК 911.3

Чичкань Анастасія Ігорівна

Інститут географії НАН України, м. Київ,
Україна, e-mail: amerlin@bigmir.net

РЕГІОНАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ЯПОНІЇ – ВАЖЛИВИЙ ОБ’ЄКТ
СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Мета: вивчення японського досвіду регіонального розвитку та планування в контексті забезпечення збалансованого розвитку, що є важливим завданням суспільно-географічних досліджень.

Методика. Використані методи аналізу політико-географічного країнознавства.

Результати, наукова новизна і практична значимість. У праці було розглянуто поняття розвитку, трактування регіонального розвитку та регіональної політики, передумови та підґрунтя для запровадження в Японії нової моделі розвитку (сталий регіональний розвиток), а також розглянуто сучасну територіальну організацію Японії. Було проаналізовано регіональне планування Японії в ретроспективі та сучасні тенденції. Дослідження досвіду такої високорозвиненої держави як Японія – це можливість заглянути у майбутнє, виокремити найкращі приклади розвитку регіонів та територій, перейняти цей досвід в Україні.

Ключові слова: регіональний розвиток, збалансований розвиток, регіональна політика, територіальна організація, органи місцевого самоврядування, префектури.

УДК 911.3

Чичкань Анастасія Ігорівна

Інститут географії НАН України, Київ,
Україна, e-mail: amerlin@bigmir.net

РЕГИОНАЛЬНОЕ РАЗВИТИЕ ЯПОНИИ – ВАЖНЫЙ ОБЪЕКТ
ОБЩЕСТВЕННО-ГЕОГРАФИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ

Цель: изучение японского опыта регионального развития и планирования в контексте обеспечения сбалансированного развития, что является важной задачей общественно-географических исследований.

Методика. Были использованы методы анализа политико-географического страноведения.

Результаты, научная новизна и практическая значимость. В работе было рассмотрено понятие развития, трактовка регионального развития и региональной политики, предпосылки и основания для введения в Японии новой модели развития (устойчивое региональное развитие), а также рассмотрены современную территориальную организацию Японии. Было проанализировано региональное планирование Японии в ретроспективе и современные тенденции. Исследование опыта такой высокоразвитой страны как Япония - это возможность заглянуть в будущее, выделить лучшие примеры развития регионов и территорий, перенять этот опыт в Украине.

Ключевые слова: региональное развитие, сбалансированное развитие, региональная политика, территориальная организация, органы местного самоуправления, префектуры.

UDC 911.3

Chychkan Anastasiia Igorivna

Institute of geography NAS of Ukraine, Kyiv,
Ukraine, e-mail: amerlin@bigmir.net

THE REGIONAL DEVELOPMENT OF JAPAN IS AN IMPORTANT OBJECT OF SOCIO-GEOGRAPHICAL RESEARCH

The purpose: to study the Japanese experience of regional development and planning in the context of sustainable development, which is an important objective of socio-geographical research.

Methods. Were used methods of analysis political geography, regional and international studies.

Results, scientific novelty and the practical significance. The concept of development, modern interpretations of regional development and regional policy, preconditions and grounds for introducing in Japan a new model of development (sustainable regional development), the modern territorial organization of Japan were considered in the paper. Were analyzed the regional planning of Japan in retrospective view and modern trends. To research the experience of such highly developed countries like Japan - is an opportunity to look into the future, to highlight the best practices of the regional and territorial development and to adopt this experience in Ukraine.

Key words: regional development, sustainable development, regional policy, territorial organization, local government, prefectures.

Виклад основного матеріалу. Розвиток, як поняття, тлумачиться як зміни. Ці зміни можуть бути як позитивними, так і негативними. Але я зупинюся на визначенні розвитку як певних змін на краще, зокрема у сенсі підвищення соціального, економічного, екологічного добробуту суспільства. Отже, регіональний розвиток означає певні позитивні зміни на регіональному рівні, які можна виміряти низкою показників: валовим регіональним продуктом на душу населення, рівнем доходів громадян, рівнем зайнятості, освіти, тривалістю життя людини тощо; інтегральним показником тут може бути індекс людського розвитку [1, ст.5]. Про нього йтиметься далі. Розвиток зазвичай планується на загальнодержавному рівні, де визначаються основні напрями регіональної політики, виходячи з інституціональної та інвестиційної спроможності держави і пріоритетів її подальшого розвитку. Регіони держави розвиваються по-різному, тому все частіше використовуються індивідуальні підходи до розвитку регіонів, що спрямовані на вирішення конкретних регіональних проблем, які базуються на активній співпраці з громадами та місцевими інституціями.

Регіональні дослідження набувають все більшої актуальності в сучасних умовах трансформацій соціально-економічного розвитку країн. Збільшення диспропорцій в економіці, соціальній сфері та загострення екологічних проблем регіонів посилює потребу у проведенні суспільно-географічних досліджень різних сфер життєдіяльності суспільства з метою подальшої розробки прогностичних рішень щодо управління розвитком територій. Регіональна політика у широкому розумінні – це сфера діяльності щодо управління економічним, соціальним, політичним і

екологічним розвитком країни у регіональному аспекті. Історично трактування регіонального розвитку звужувалося до економічного контексту: доміантними його характеристиками довгий час були зростання, доходи та зайнятість [2, ст.448]. Але поступово в центр уваги було взято соціальний, політичний, а згодом і екологічний виміри. До зазначених економічних характеристик додалися добробут і стандарти життя населення, а тлумачення регіонального розвитку вже далеко відійшли від первинних варіантів. Тепер його асоціюють зі зменшенням соціальної й економічної нерівностей, підвищенням екологічної збалансованості, політичної стабільності, культурної різноманітності, інвестиційної привабливості тощо. І все це має розглядатися з позицій раціонального територіального розміщення. Без збалансованого розміщення виробництва та населення на певних територіях не можна подолати регіональні диспропорції та депресивність. Важливим моментом є те, що не слід розглядати регіон окремо від інших регіонів, а країну – від інших країн. Розмір окремої території, країни, її сусідів, їх рівень розвиненості мають суттєвий вплив на розвиток регіонів і держави.

Рівень розвитку держави та її регіонів, її місце на світовій арені можна визначити, зокрема, за рівнем розвитку людського потенціалу. Індекс людського розвитку (HDI) – сумарний показник середніх досягнень в ключових вимірах людського розвитку: довгий і здоровий спосіб життя, рівень знань та гідний рівень життя [4]. Розвиток країни не обмежується тільки цим показником, але його значення дає можливість з'ясувати наскільки добре живуть люди в тій чи іншій країні. Наприклад, згідно з ІЛРП у 2016 році, Японія увійшла в двадцятку лідерів та посіла 17 місце, Україна у рейтингу зайняла тільки 84 місце.

Дослідження регіонального розвитку Японії є на часі, оскільки в Україні ця проблема тільки загострюється, зокрема спостерігаються територіальні диспропорції, деградація довкілля, інфраструктурний колапс, відбувається зубожіння населення, зростає безробіття, нерационально використовуються ресурси, тощо. Нашій державі потрібно віднайти нові шляхи розвитку. У цьому допоможе вивчення досвіду однієї з найрозвинутіших країн світу – Японії, який потім можна буде частково використати в українських реаліях.

Японія – одна з головних країн світу, найбільш розвинута країна Азії, що має сучасну структуру господарства, високі рівні техніки й технологій, якість життя населення та ІЛРП. Країна вважається третім центром світової економіки. Стрімкий розвиток Японії переважно зумовлений природною працелюбністю та підприємливістю японського народу. Прагнення до всього нового і прогресивного, готовність переймати й удосконалювати останні світові досягнення, разом з тим зберігаючи національну ідентичність. Японія в 21 столітті є могутньою державою, що має потужну промисловість, оснащену найновішими технологіями, великі валютно-фінансові ресурси, займає міцні позиції у світовому господарстві та на політичній арені. Вона є впливовим й активним членом провідних

міжнародних організацій. Країна має розвинені продуктивні сили, а обмеженість природних ресурсів замінюється високим рівнем кваліфікації працівників, активним і гнучким використанням капіталу, грамотним управлінням, високим рівнем розвитку науки й техніки. Все це підтримується з боку державних органів, представників бізнесу та населення, які проводять політику активної зовнішньоекономічної експансії на світовому ринку, не забуваючи вирішувати складні питання внутрішнього розвитку. Японія є однією з країн, що вийшли на стадію постіндустріального розвитку, а тепер цілеспрямовано рухаються у бік досягнення збалансованого розвитку. Визнаючи негативні наслідки незбалансованої господарської діяльності, Японія намагається знайти альтернативне бачення подальшого розвитку, тобто змінити своє технократичне бачення доквілля в бік більш цілісної, виробничо-екологічної точки зору. Ця країна є також цікавою своєю здатністю до швидкого відновлення після стагнації та занепаду.

Територіальна організація Японії є складною та багаторівневою. Офіційно прийнято поділяти країну на префектури - 47 адміністративних одиниць вищого рівня. Кожна префектура управляється префектом (у Хоккайдо - губернатором), у неї є свій законодавчий і адміністративний апарат. Для зручності префектури часто групуються в регіони, які не є адміністративними одиницями, однак традиційно використовуються для позначення територій, що мають спільні або близькі історичні, соціальні, економічні й географічні особливості. Ці регіони не є частиною сучасного адміністративного поділу Японії, але традиційно вживаються в урядовій документації, спеціальній та навчальній літературі як територіальні одиниці надпрефектурного рівня (див. Табл.1.).

Табл.1.

Загальноприйнятий поділ регіонів і префектур Японії

<i>Регіон</i>	<i>Префектури</i>
Хоккайдо	Хоккайдо
Тохоку	Акіта, Аоморі, Фукусіма, Івате, Міягі, Ямагата
Канто	Тіба, Гумма, Ібаракі, Канагава, Сайтама, Тотігі, Токіо
Тюбу	Айті, Фукуй, Гіфу, Ісікава, Нагано, Ніїгата, Сідзуока, Тояма, Яманасі
Кансаї/Кінкі	Хього, Кіото, Міє, Нара, Осака, Сіга, Вакаяма
Тюгоку	Хіросіма, Окаяма, Сімане, Тотторі, Ямагуті
Сікоку	Ехіме, Кагава, Коті, Токусіма
Кюсю	Фукуока, Кагосіма, Кумамото, Міядзакі, Нагасакі, Ойта, Сага
Окінава	Окінава

Місцеве управління в Японії дворівневе. Верхній рівень – це так звані префектури або “*то-до-фу-кен*”. Нижчий рівень утворюють муніципалітети міст, селищ, сіл, тобто “*ши-ко-сон*”. Структура їх схожа і вони рівноправні перед законом [3]. Національний рівень координує і контролює діяльність органів місцевого самоврядування через профільне Міністерство у справах місцевого самоврядування, до реформи 2000 р. цим

займалося Міністерство внутрішніх справ. Міністерство фактично керує ними, здійснюючи їх контроль на місцях. Державні кошти отримують і витрачаються винятково за рішенням парламенту, під його контролем. Хоча Японія є унітарною державою, у її Конституції не передбачено федеральних структур, префектури та муніципалітети мають певний рівень незалежності у сферах адміністрування, бюджетних питаннях, прийнятті місцевих законів та підзаконних актів. Загалом японська система місцевого самоврядування є більш простою порівняно, наприклад, з американською або британською системами. За цією системою країна складається з однієї столичної префектури *то* - Токіо, одного губернаторства *до* - Хоккайдо, двох міст *фу*, що мають статус префектур, - Кіото й Осака та 43 префектур *кен*. З прийняттям Закону «Про місцеву автономію» №67 від 17 квітня 1947 року префектури дістали більше владних повноважень. В законі прописані основи становлення, організації та функціонування органів місцевого самоврядування Японії, а також співвідношення повноважень державної влади та місцевої.

Регіональний розвиток Японії з часом зазнав суттєвих трансформацій. Реставрація Мейдзі принесла за собою загальну модернізацію та індустріалізацію. Саме в той період розпочалося запозичення західних технологій, розвиток приватного підприємництва, заснування 4 основних індустріальних зон (Кейхін – Токіо-Йокогама, Чукьо – Нагоя, Кейхансін – Осака-Кіото-Кобе, Кітакюсю), розвиток важкої та хімічної промисловості, інфраструктури. У післявоєнні роки, коли країна була спустошена, потрібна була тотальна реконструкція. Ціллю діяльності уряду тогочасного періоду було повернення Японії до її передвоєнного рівня розвитку. Була створена система пріоритетного виробництва, тобто держава підтримувала окремі галузі виробництва. У 1950 році був прийнятий Комплексний національний закон про земельний розвиток. У цей період також був затверджений Комплексний план розвитку спеціальних зон (включав 22 основні водні системи). Результатом стало збільшення виробництва продуктів харчування, розвиток енергетики, розвиток ресурсів, що не використовувалися раніше, а також залучення іноземного капіталу і технологій з подальшим освоєнням та використанням цих технологій. У 1960 році був прийнятий План подвоєння доходів або План зони Тихоокеанського поясу. Наступними кроками стало створення цілої низки Комплексних національних планів розвитку, починаючи з 1962 року. Їх головною метою було комплексне і раціональне використання державних земель, їх розвиток і збереження, раціональне розташування виробництва, поліпшення соціального забезпечення. Метою першого плану став регіонально збалансований розвиток. У цей час були створені нові індустріальні міста та спеціальні зони промислових об'єднань. З метою збалансування регіонального економічного розвитку було прокладено мережу швидкісних потягів – сінкансен і мережу автомагістралей. Таким чином вони змогли поєднати різні префектури і великі міста з їх околицями, а також старі промислові

райони з новими, покращили транспортне сполучення та зв'язок. Другий комплексний національний план розвитку був прийнятий в 1969 р., його головною метою було покращення стану природного середовища Японії. В країні вже відбувалося високе економічне зростання, концентрація підприємств і населення у великих містах, прогрес комп'ютеризації, технологічних інновацій та глобалізації. За таких умов уряд розпочав просування масштабних проєктів: удосконалення систем громадського транспорту (сінкасен, автомагістралі), подолання незбалансованого використання земель, зменшення регіональних диспропорцій між перенаселеними та слабо заселеними територіями. Наступний комплексний національний план розвитку був прийнятий в 1977 р. Головна мета – всебічне поліпшення середовища життя людей. Відбувалася подальша підтримка минулих проєктів, але разом з тим робився акцент на субурбанізації як засобі вирішення проблеми перенаселення великих міст. Саме в цей період активно розвиваються периферійні зони та формуються міські агломерації, відбувається сприяння збалансованому використанню земель і покращенню загального середовища життя населення. Стало зрозумілим те, що національні ресурси обмежені та вичерпні, а також спостерігалися перші результати децентралізації населення та промисловості. Четвертий комплексний національний план розвитку був прийнятий в 1987 р., а його реалізація була запланована до 2000 р. Головна мета – формування багатопольної моделі національного землекористування. Ситуація в країні того періоду була такою: концентрація населення, бізнесу в Токіо, проблеми зайнятості населення в невеликих містах, пов'язані з швидкою зміною промислової структури, поширення глобалізації. Для цього уряд посилив розвиток регіонів, підтримуючи різні винахідницькі ідеї, розбудовував транспортні мережі, інформаційні та комунікаційні системи по всій країні, а також створив різні сприятливі можливості для обміну досвідом та співпраці між державними, місцевих та приватними групами. У 1998 році був прийнятий 5-й комплексний національний план розвитку – Великий план розвитку Японії у 21 столітті. Настала «Глобальна ера» – глобальні виклики та загрози, зокрема глобальні екологічні проблеми, велика конкуренція, у тому числі з іншими країнами Азії, проблема зменшення кількості населення та «старіння нації», стрімкий розвиток технологій і техніки, інформація набуває все більшого значення. Тому в рамках 5-го плану розвитку було прийнято 4 основні стратегії регіонального співробітництва:

1. Створення та розвиток житлових районів серед природи. Наприклад, заселялися невеликі міста, ферми, гірські та рибальські села, розвиток передгірських територій тощо.

2. Реконструкція великих міст – ремонт, оновлення та ефективне використання великого міського простору.

3. Розвиток вісі регіонального співробітництва (регіони утворюють лінію вздовж вісі і співпрацюють один з одним).

4. Формування широкої міжнародної зони обміну, що розвиватиме міжнародну співпрацю.

Завдяки реалізації цих комплексних національних планів розвитку відбулося збалансування регіонального розвитку з політикою економічного зростання, відбулася ефективна координація між різними установами та рівнями влади, покращення інфраструктури та соціального забезпечення.

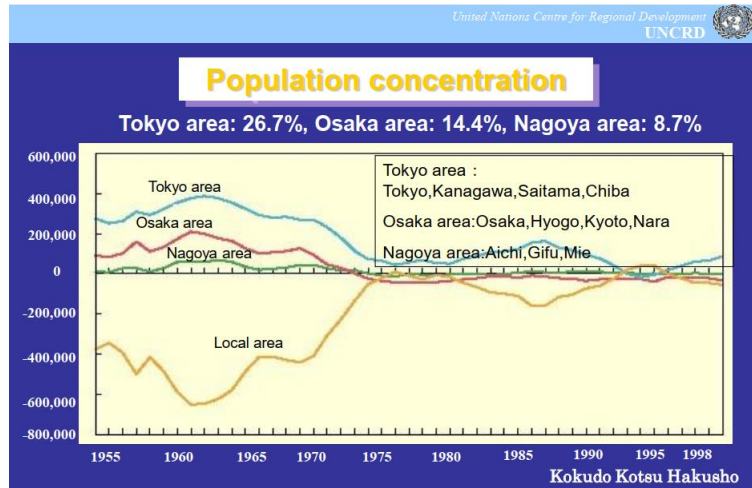

Рис. 1. Співвідношення розподілу населення районів Токіо, Осака, Нагоя та місцевих районів (англ.) [Джерело: UNCRD]

На Рис. 1. можна розглянути як поступово вирівнюється розподіл міського та сільського населення Японії. До 1975 р. можна спостерігати значні територіальні диспропорції – перенаселені та слабо заселені регіони, які в свою чергу спричиняли низку міських та сільських проблем. Ця ситуація змінилася в результаті проведення раціональної регіональної політики, зокрема імплементації Комплексних національних планів розвитку. Відбулося розосередження промисловості, коли підприємства почали переміщувати в сільські райони при цьому обмежуючи промисловість в метрополіях.

Поряд з соціальними проблемами виникли екологічні. Стрімкий розвиток господарства Японії призвів до забруднення довкілля, особливо у великих містах та старих промислових районах. Ситуація була подекуди настільки складною, що в деяких місцях діти вдягали спеціальні маски проти пилу для того, щоб дійти до школи. Для подолання цієї негативної тенденції були проведені такі заходи боротьби з забрудненнями: було запроваджено державний екологічний стандарт та застосовано новітні технології боротьби з забрудненням, проведено судові процеси, активізувалися рухи громадян та рухи представників муніципалітетів, прийнято антикорупційні закони.

Усе ще залишаються невирішеними такі екологічні питання:

- Забруднення, спричинені громадянами: транспортне забруднення, внутрішні стоки, шум.

- Проблема відходів, спричинена людським способом життя.
- Комплексні джерела забруднення, глобальні екологічні проблеми, проблема діоксинів, забруднення продуктів харчування.

Для вирішення цих проблем спочатку застосовували заходи боротьби з забрудненням, а згодом перейшли до комплексних екологічних заходів (управління навколишнім середовищем). З'явилося поняття сталого виробництва та споживання, а також суспільства, орієнтованого на переробку відходів (3Rs – скорочення, повторне використання і переробка) та розвиток Зеленої економіки.

Великий Східний Японський Землетрус та цунамі 11 березня 2011 року, в результаті якого загинуло приблизно 16 тисяч осіб і 2636 вважаються зниклими безвісти, ще раз доказав необхідність розвитку та використання безпечних альтернативних джерел, а також продемонстрував японську організацію, працьовитість та вміння швидко і злагоджено реагувати на різні надзвичайні ситуації. У 2006 р. був прийнятий Новий національний закон про збалансованість земель. Основна мета – сталий регіональний розвиток Японії. Сталий регіональний розвиток – регіонально добре збалансований розвиток, який складається з таких частин: промисловості, культури і туризму, транспорту та інформації, комунікацій, запобігання стихійним лихам, земель і ресурсів, охорони навколишнього середовища, соціального забезпечення, нового суспільства, що розділяє ідеї збалансованого розвитку. Досягти сталого регіонального розвитку можна лише завдяки залученню та взаємодії на всіх рівнях – від громад до представників уряду та навпаки.

В організації життєдіяльності та господарства в Японії велику роль все ще відіграє держава. Країна має сталу систему державного програмування. Відповідальним за складання та реалізацію довгострокових планів економічного розвитку є державне Управління економічного планування. В Японії досить дієздатна система державного регулювання. Держава через міністерства зовнішньої торгівлі й промисловості, фінансів, управління економічного планування, різноманітні спеціальні комісії та комітети активно впливає на різні сфери господарського життя: економічний ріст, процеси конкуренції та формування структури власності, розвиток освіти й науки, політику кредиту та грошового обігу, розробку стратегій зовнішньоекономічних зв'язків. Послідовно здійснюється державна протекціоністська політика в життєво важливих галузях.

Корпоративна ланка господарської діяльності репрезентована великими фінансово-монополістичними групами, в яких консолідуються провідні корпорації країни. Є певні закономірності в територіальній організації діяльності цих груп. Управлінські ланки головних концернів і фірм зосереджуються в головних районоутворюючих центрах країни. Чим більший ранг центру, тим більше зосереджено в ньому управлінських підприємств. Між провідними управлінськими та фінансовими центрами

країни створена система сучасного зв'язку, також була створена єдина інформаційна мережа.

Японія має великий досвід державного управління науково-технічним прогресом. Відома програма «Технополіс» втілює системний підхід до управління науково-технічною діяльністю і передбачає створення 19 міст науки, довгострокове планування випуску і збуту продукції, реалізації технічної політики, співробітництва між урядом і промисловістю на регіональному рівні.

Японія планує стати однією з провідних країн за функціонуванням системи соціального забезпечення. Відповідно до урядової стратегії перетворення Японії на «наддержаву якості життя» на базі її економічних досягнень до 2025 р. планується підвищити витрати на соціальне забезпечення до 28,5-32,5% національного доходу та передбачається дещо змінити її структуру.

Особливість економічної моделі Японії полягає в єдності державного апарату, великого капіталу та громадськості у вирішенні загальних проблем. Спостерігається високий рівень їх взаємодії та спільного вирішення актуальних проблем. У країні широко використовуються різні системи планування, наприклад, загальнодержавне, регіональне, цільове, галузеве, внутрішньофірмове, плани житла, охорони здоров'я, навколишнього середовища, регіонального життєзабезпечення тощо. На загальнодержавному рівні розробляється ціла система планів, прогнозів, програм, що визначають основні та бажані орієнтири економічного і соціального розвитку.

Структура регіонального планування в Японії на різних рівнях виглядає так:

1. Державний рівень – Комплексний національний план розвитку: план регіонального розвитку, економічний план, галузевий план.

2. Префектурний рівень – Префектурний комплексний план: план житлового будівництва, охорони здоров'я, охорони навколишнього середовища, промисловості, регіонального життєзабезпечення і т.д.

3. Муніципальний рівень – Муніципальний комплексний план: плани соціального забезпечення, охорони здоров'я, охорони навколишнього середовища, промисловості, план міста, життєзабезпечення сільських районів і т.д.

Взаємозв'язок між сучасними планами розвитку та їх мета полягає у поєднанні забезпечення збалансованого регіонального розвитку з політикою економічного зростання, сильною координацією між різними інституціями та владою різних рівнів. Схема полягає у тому, що всі ці плани різних рівнів поєднані між собою та є взаємозалежними як згори до низу, так і з низу до верху. Така схема дозволяє оцінювати реальні потреби та проблеми на різних рівнях, а також оперативно реагувати на загрози.

Висновки. Розвиток країни зазвичай планується на загальнодержавному рівні, де визначаються основні напрями регіональної політики, але все частіше використовуються індивідуальні підходи до

розвитку регіонів, що спрямовані на вирішення конкретних регіональних проблем, які базуються на активній співпраці з громадами та місцевими інституціями. У цьому Японія досягла гарних результатів, зокрема через те, що її плани і програми поєднані між собою тісними взаємозв'язками і підкріплюються широким арсеналом засобів фінансового, правового й організаційного характеру, які забезпечують їх ефективність і реалізацію. Загальнодержавні економічні плани – це своєрідні державні інвестиційні програми, які рекомендуються і підтримуються економічними і соціальними ресурсами всієї держави. На особливу увагу також заслуговує така специфічна риса японського регіонального планування, як гнучкість. Практично жоден із чинних планів не діяв до намічених кінцевих строків, вони достроково замінювалися іншими програмами, розробленими з урахуванням нових орієнтирів, що відповідають актуальним внутрішнім і зовнішнім умовам.

У цілому 50-річний досвід Японії у сфері регіонального планування та розвитку в ринкових умовах свідчить про те, що воно є досить гнучким і достатньо ефективним. Тому я вважаю доцільним більш детальне вивчення особливостей регіонального розвитку Японії та її досвіду з можливістю перейняття його частини та використання в Україні.

Список використаних джерел:

1. Регіональна політика: правове регулювання. Світовий та український досвід. Видання 2-е, доповнене / за заг. ред. А. Ткачука. – К.: Леста, 2011
2. Armstrong M. and Taylor J. Regional Economics and Policy (3rd Edition) – London: Blackwell, 2000
3. Ворона П. В. Особливості розвитку місцевого самоврядування Японії в процесі децентралізації місцевої влади [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bit.ly/2JanHFp>
4. 2016 Human Development Report. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hdr.undp.org/en/2016-report>

Список использованных источников:

1. Региональная политика: правовое регулирование. Мировой и украинский опыт. Издание 2-е, дополненное / под. ред. А. Ткачука. - К.: Леста, 2011
2. Armstrong M. and Taylor J. Regional Economics and Policy (3rd Edition) – London: Blackwell, 2000
3. Ворона П. В. Особенности развития местного самоуправления Японии в процессе децентрализации местной власти [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://bit.ly/2JanHFp>
4. 2016 Human Development Report. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://hdr.undp.org/en/2016-report>

References:

1. Regional policy: legal regulation. World and Ukrainian experience. Edition 2nd, supplemented / edited by A. Tkachuk - K.: Lesta, 2011
2. Armstrong M. and Taylor J. Regional Economics and Policy (3rd Edition) - London: Blackwell, 2000
3. Vorona P.V. Features of development of local self-government of Japan in the process of decentralization of local authorities [Electronic resource]. - Access mode: <https://bit.ly/2JanHFp>
4. 2016 Human Development Report. [Electronic resource]. - Access mode: <http://hdr.undp.org/en/2016-report>